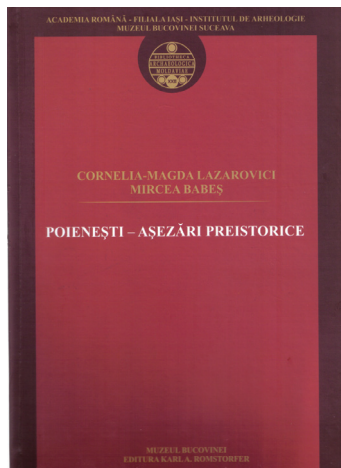

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

Cornelia-Magda Lazarovici, Mircea Babeș, *Poienești – așezări preistorice*, Bibliotheca Archaeologica Moldaviae XXII, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2015, 270 p.

Situl arheologic de la Poienești, județul Vaslui, este binecunoscut în literatura istorică. Urmare a cercetărilor desfășurate aici, două dintre culturile materiale ale antichității poartă denumiri eponime: Poienești-Lukașevka și Poienești-Vârteșcoi. Monografia de față, dedicată descoperirilor preistorice, din epoca neolitică și cea a bronzului, este, sperăm, prima dintr-o serie dedicată acestei stațiuni arheologice. Alături de autori, prezentul volum a fost realizat cu contribuția lui Nikolaus G. Boroffka, în ce privește analiza materialelor aparținând epocii bronzului.

Introducerea cuprinde date administrative și geografice despre comuna Poienești, situată la limita dintre Colinele Tutovei și Podișul Central Moldovenesc. Sunt prezentate informații utile despre relief, climă, faună și floră, sol, surse de apă. Hărțile microzonei înlesnesc cititorului cunoașterea acestei regiuni cu un bogat potențial arheologic, din care volumul de față prezintă cercetările din punctele *Valea Caselor (În tarla/La fierărie)* și *Poienești - Măgura* sau *Dealul Teilor*. Tot în capitolul introductiv sunt prezentate cercetările anterioare din stațiunea arheologică Poienești - *Măgura*, începând cu primele mențiuni datorate profesorului Constantin Cihodaru din anul 1932, precum și sondajul acestuia din 1936, urmat de investigațiile ample ale profesorului Radu Vulpe, din 1949, cel care a impus numele sitului în cercetarea arheologică românească. Cercetările au fost reluate de către colectivul condus de profesorul Mircea Babeș, în cadrul unui program de cercetare sistematică a stațiunii, între anii 1979-2000. Au fost investigate complexe din: epoca eneolitică – așezare cucuteniană, epoca bronzului – locuiri aparținând culturilor Monteoru și Noua; epoca fierului – necropolă

de incinerare getică, necropolă de incinerare bastarnică (cultura Poienești-Lukașevka); perioada romană târzie – așezare și necropolă birituală carpică (cultura Poienești-Vârteșcoi), așezare aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov; cimitir medieval.

Primul capitol este dedicat prezentării descoperirilor din așezarea Starčevo-Criș de la *Valea Caselor* (*În tarla/La fierărie*), situată la 1,5 km SV de Poienești - *Măgura/Dealul Teilor*. Desfășurate în perioada 1980-1984, săpăturile conduse de Cornelia-Magda Lazarovici au dus la cercetarea a patru locuințe aparținând culturii Starčevo-Criș, alături de alte complexe: vetre și gropi. Dintre locuințe reține atenția L3, în care, într-o groapă aflată sub vatră a fost descoperit un mormânt de inhumație, precum și locuința L4, amenajată peste un bordei (groapa 9). Alte secțiuni ale capitolului sunt dedicate descrierii principalelor categorii de materiale descoperite în cadrul complexelor: artefacte din piatră, ceramică, plastică. Ceramica este discutată într-un subcapitol consistent. Sunt prezentate formele, decorul și tehnica de ardere. Cele trei categorii ale ceramicii: uzuală, semifină și fină sunt analizate statistic, pornind de la baza de date pentru cultura Starčevo-Criș realizată de Gh. Lazarovici, și având drept lot de studiu materialul recoltat din locuința L4, comparativ cu ceramica de la Trestiana. Grație acestei abordări metodologice și a studierii decorului materialului ceramic din celelalte complexe ale așezării, autoarea stabilește următoarea cronologie a acestui sit: Starčevo-Criș IIIB, IIIB-IVA iar ultimul nivel, ilustrat în demonstrația tabelară, este IVA-IVB. Dinamica și evoluția locuirii din așezarea Starčevo-Criș de la *Valea Caselor* este un alt aspect studiat și stabilit de C.-M. Lazarovici, pe baza acestei metode statistice: cea mai timpurie locuire o reprezintă Gr. 9, apoi L4, L2, L3, L1. Analiza categoriilor de artefacte descoperite în așezare este întregită de prezentarea plasticii.

Al doilea capitol, Așezarea cucuteniană de la Poienești, este dedicat descoperirilor eneolitice din stațiunea arheologică de pe *Măgura/Dealul Teilor*. În lipsa, încă, a unei monografii complete a acestei stațiuni, autorii prezintă în preambul un folositor material referitor la succesiunea cronologică și stratigrafică a acestui complex sit arheologic. Dacă în săpăturile din 1949, conduse de R. Vulpe, au fost cercetate 10 complexe cucuteniene, în cele din anii 1979-2000, când a avut loc cercetarea sistematică a stațiunii, au fost studiate 137 de complexe, care constau din resturi de locuințe și anexe gospodărești, vetre, un cuptor de ars ceramica și gropi. Numerotarea complexelor s-a făcut în ordinea celor făcute în campania din 1949, fiind descrise și prezentate împreună cu inventarul descoperit. Nivelul de locuire

cucutenian de la Poienești - *Măgura* este destul de subțire și probabil de scurtă durată. Majoritatea complexelor sunt de fapt aglomerări de cioburi sau chirpici, doar 11 complexe arheologice fiind mai mari de 4 m², locuințele fiind construite pe platformă de lut ars ori direct pe sol. Dintre gropi, două – 705 și 905 – sunt considerate a fi gropi de cult, de ofrandă, având în vedere inventarul acestora.

Repertoriul descoperirilor cuprinde artefacte din piatră, os, corn și lut, precum și un consistent subcapitol destinat prezentării ceramicii. Uneltele din piatră sunt realizate în tehnica cioplirii – gratoare, lame, așchii, nuclee, un străpungător, vârfuri de săgeți, din silex provenit cel mai adesea din zona Prutului. Uneltele din piatră șlefuită – topoare tip calapod, topoare perforate, fragmente de râșnițe, frecătoare – sunt realizate din diverse materii prime, precum gresii, marne, granit, riolit, ce au fost procurate, după cum apreciază autorii, prin intermediul schimburilor cu alte comunități. În cadrul artefactelor de piatră descoperite în așezarea cucuteniană de la Poienești - *Măgura* o categorie distinctă o reprezintă uneltele folosite la prelucrarea ceramicii. Acestea sunt lustruitoarele pentru ceramică, realizate din piatră de râu, două piese, și o altă piesă realizată din siliconit. Am ținut să remarcăm prezentarea acestor unelte, de cele mai multe ori ignorate în economia inventarelor arheologice din cadrul unei stațiuni. Din os și corn de cerb au fost realizate spatule, străpungătoare, săpăligi, descoperite în stare fragmentară. Câteva piese din lut ars – greutăți, o fusaiolă, rondelul – întregesc descoperirile de unelte din acest sit și schițează ocupațiile comunității: vânătoare, agricultura, industrii casnice. Autorii apreciază că inventarul descoperit nu probează existența atelierelor pentru prelucrarea materiilor prime prezentate.

Ceramica ce provine din această așezare este din păcate, atât în săpăturile R. Vulpe cât și în noile campanii, redusă cantitativ, fragmentată excesiv și prost conservată. Sunt discutate cele trei categorii de ceramică: grosieră (uzuală), semifină, fină. Prima categorie este majoritară – 66,5%. S-au putut determina ca forme: chiupuri, străchini și castroane. Decorul acestei categorii ceramice, prezent în puține cazuri este reprezentat de barbotină, uneori asociată cu butoni sau apucători, alveole. Din ceramică semifină, arsă oxidant, au fost realizate cupe, castroane, vase piriforme, tronconice, cu corp bombat, de tip amforă, vase suport, fructiere, capace, linguri și polonice, vase miniaturale ca și un vas de cult – vas coșuleț. Din păcate puține vase au putut fi întregite. Pictura vaselor, tricromă, s-a păstrat în bune condiții doar pe puține fragmente. Ca motive au fost folosite spirale, meandre, ove. Este

prezent în cadrul acestei specii ceramice și decorul incizat, fără pictură, având ca motiv spirala. Ceramica aparținând categoriei fine are un procentaj foarte mic – 1,2%, fiind arsă oxidant. Puține dintre fragmentele ceramice mai păstrau urme de culoare, la fel de dificilă fiind identificarea formelor, dintre care totuși sunt enumerate cupe, castroane și un capac de mici dimensiuni.

Plastica descoperită în stațiune este ilustrată de idoli antropomorfi, zoomorfi, conici, protome zoomorfe și antropomorfe, dintre care una, o toartă în formă de figurină antropomorfă este o descoperire unică în arealul cucutenian. Câteva piese de podoabă (o mărgică din lut și două pandantive), trei pintadere, alte piese de cult din lut – un scăunel, un fragment de topor ars, un altar – se adaugă descoperirilor din stațiunea cucuteniană de la Poienești - *Măgura*. Pe baza materialului descoperit, a analogiilor, autorii încadrează această stațiune în etapa Cucuteni A₃, contemporană cu cea de la Ruginoasa.

Ultimul capitol este destinat prezentării descoperirilor din epoca bronzului, ce aparțin culturilor Monteoru (Ic₄-Ic₃) și Noua. Pentru prima perioadă, materialele, fragmente ceramice, provin doar din strat, ilustrând o perioadă scurtă de locuire. În stratul corespunzător culturii Noua, au fost identificate diverse complexe arheologice – o locuință, gropi, aglomerări ceramice – care sunt descrise împreună cu inventarul descoperit. Deși mai intensă decât în perioada precedentă, nici comunitatea epocii bronzului târziu nu a avut o locuire îndelungată pe *Măgura* de la Poienești. Ca și în secțiunile precedente, elementele culturii materiale descoperite în cadrul complexelor sunt analizate pe categorii de inventar: ceramică, utilaj litic, artefacte din os și metal, între care două seceri de bronz, un pandantiv/inel de tâmplă din sârmă de aur și un disc din aur.

Volumul mai cuprinde o anexă reprezentată de buletinul de analiză al secerilor din bronz, bibliografie și un rezumat în limba engleză, însoțit de traducerea ilustrației. Se cuvine a scoate în evidență aspectul grafic al lucrării, precum și bogata ilustrație, alcătuită din 317 figuri.

Cornelia-Magda Lazarovici și Mircea Babeș reușesc prin monografia arheologică *Poienești - așezări preistorice* să ofere o contribuție științifică importantă la cunoașterea culturilor Starčevo-Criș, Cucuteni, Monteoru și Noua, în zona de centru a Moldovei, identificând diferite particularități de manifestare ale acestor comunități.

Tamalia-Elena MARIN

Sándor József Sztáncsu, *Grupul cultural Ariușd pe teritoriul Transilvaniei*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, 593 p.

Sándor József Sztáncsu

GRUPUL CULTURAL ARIUȘD
PE TERITORIUL TRANSILVANIEI

Lucrarea semnată de Sándor József Sztáncsu este dedicată arealului ariușdean al complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie și vine să acopere un gol din literatura de specialitate, deoarece evoluția acestuia în zona Transilvaniei nu a beneficiat, până în prezent, de lucrări monografice, ci doar de contribuții punctuale.

Cu o structură de nouă capitole, conținutul lucrării este precedat de o *Prefață* (p. 9-12), semnată de prof. univ. dr. Attila László, și de un *Cuvânt înainte* (p. 13-15) ce aparține autorului.

În *Introducere* (p. 17-21) autorul subliniază importanța și rolul culturii cu ceramică pictată (Ariușd-Cucuteni-Tripolie) în contextul eneoliticului sud-est european și insistă asupra unor probleme terminologice, justificând, printre altele, și utilizarea termenului de „grup Ariușd”, care reprezintă „ramura vestică a culturii Cucuteni” (p. 19).

Capitolul dedicat *Istoricului cercetărilor* (p. 23-41) prezintă evoluția săpăturilor efectuate în stațiunile ariușdene, dar și evoluția ideilor privitoare la interpretarea materialelor arheologice. Sunt aduse în discuție cercetările întreprinse la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (o atenție deosebită fiind acordată investigațiilor realizate de Fr. László), cele efectuate în perioada interbelică și în cea postbelică (perioadă marcată, în special, de reluarea, în anul 1968, a săpăturilor în așezarea eponimă, dar și de cercetarea stațiunii de la Malnaș Băi) sau cele realizate în ultimele decenii (un rol însemnat fiind jucat de săpăturile de la Păuleni).

Cel de al III-lea capitol este dedicat *Corpusul-ului descoperirilor* (p. 43-103) și cuprinde un catalog al așezărilor ariușdene. Acesta însumează un număr de 90 de mențiuni, dintre care: 77 puncte cu descoperiri sigure și un număr de 13 puncte cu descoperiri „incerte, dar probabile”. Nu în ultimul rând, o secțiune include o serie de așezări/puncte arheologice cunoscute în literatura de specialitate, dar care fie s-au dovedit a nu fi situri arheologice, fie nu conțin materiale arheologice de interes pentru subiectul abordat în cadrul lucrării. Catalogul așezărilor a fost întocmit pe baza datelor extrase din

literatura de specialitate, informațiile fiind însă verificate în teren și completate cu date referitoare la poziția geografică a siturilor arheologice (coordonate GPS).

Cel de al IV-lea capitol, *Habitatul* (p. 105-137), aduce în discuție, într-o primă fază, *Mediul natural* (p. 105-108) al zonei ocupate de comunitățile ariușdene. Sunt tratate, pe scurt, particularitățile reliefului, cele ale climei și solurilor, dar și cele ale vegetației actuale. Autorul subliniază dificultățile întâmpinate în reconstituirea mediului natural preistoric datorate, în principal, sărăciei datelor arheobotanice și arheozoologice. Atenția se concentrează apoi asupra *Ariei de răspândire* (p. 108-110) a siturilor arheologice, iar un alt subcapitol este dedicat *Așezărilor* (p. 110-137). Acesta întrunește date despre amplasamentul și dimensiunile locuirilor, dar și câteva observații legate de durata de utilizare a acestora, organizarea internă, precum și informații despre sistemele de fortificare. De asemenea, sunt tratate și aspecte legate de structurile de locuire, fiind discutată problema tipului de locuință (locuințe adâncite și de suprafață). În această direcție sunt oferite și o serie de date inedite recuperate din jurnale de săpătură păstrate în arhivele unor instituții. Nu în ultimul rând, sunt expuse informații referitoare la sistemul de construire a locuințelor și la „arhitectura” interioară a acestora. Tot în cadrul acestui subcapitol este tratată și problema diferitelor complexe arheologice, precum cea a gropilor (menajere sau de provizii), a cuptoarelor de ars ceramica descoperite în stațiunea de la Ariușd sau a diferitelor tipuri de instalații de încălzire (vetre și cuptoare).

Al cincilea capitol al lucrării cuprinde date despre *Vestigiile culturii materiale* (p. 139-217). Sunt tratate, în subcapitole separate, ceramica, obiectele de lut ars, utilajul litic, artefactele din materii dure animale, dar și cele din metal. O atenție deosebită este acordată ceramicii, fiind prezentate o serie de date legate de procesul tehnologic al acesteia (pastă, degresant, pigmenți, tehnici de modelare și ardere), dar, datorită posibilităților de stabilire a unor elemente de periodizare și cronologie, interesul autorului a fost reținut în principal de stilurile decorative, precum și de tipologia formală. În ceea ce privește tehnicile de decorare a ceramicii, autorul distinge două categorii principale: ceramica cu decor adâncit și ceramica cu decor pictat (bicrom și tricrom). Privitor la formele ceramice, tipologia formulată cuprinde 15 categorii (fiecare cu mai multe tipuri și variante), definite, în principal, după funcționalitatea vaselor. De asemenea, autorul încearcă să stabilească o serie de asocieri între anumite tipuri de vase și decorul realizat pe acestea. Subcapitolul dedicat obiectelor de lut ars sintetizează informații referitoare la

diferite tipuri de podoabe sau obiecte cu un caracter simbolic (mărgele, discuri ornamentale, topoare miniaturale sau „amulete în formă de pintaderă” – obiecte specifice grupului Ariușd) sau privitoare la obiectele de uz cotidian (fusaiole și greutăți), dar și date despre pintaderele de lut ars. Utilajul litic (cioplit și șlefuit) este ordonat tipologic, fiind prezentat din punctul de vedere al posibilei funcționalități, iar subcapitolul conține și câteva informații generale privitoare la materia primă utilizată de comunitățile ariușdene. Industria materiilor dure animale, reprezentată atât prin unelte, cât și prin obiecte de podoabă, este discutată, în principal, prin prisma tipologiei funcționale, fiind prezentate diferite categorii de artefacte, structurate în 13 categorii. Capitolul se încheie cu o discuție asupra metalurgiei și a obiectelor de metal (aramă și aur), secțiune în care sunt descrise și ordonate tipologic diverse piese descoperite în stațiunile ariușdene.

În capitolul VI, *Economia și societatea* (p. 219-234), sunt prezentate, într-o primă parte, ocupațiile de subzistență specifice vieții sedentare, precum cultivarea plantelor (documentată doar indirect, prin intermediul diferitelor tipuri de unelte) și creșterea animalelor, dar și alte îndeletniciri, unele cu un caracter sezonier, precum culesul sau vânătoarea. De asemenea, autorul tratează schimburile inter-regionale prin prisma materiilor prime și a resurselor naturale provenite fie din apropierea arealului locuit de comunitățile preistorice ariușdene, fie din alte regiuni, mai mult sau mai puțin îndepărtate (diverse tipuri de roci, valve de scoici *Spondylus*, zăcăminte de aramă, zăcăminte de sare), documentând astfel contactele, legăturile și relațiile comunităților ariușdene cu diferite zone și medii culturale. Nu în ultimul rând, sunt aduse în discuție și unele probleme legate de organizarea socială, tratate în principal prin prisma descoperirilor arheologice. În această direcție, o atenție deosebită este acordată conținutului depozitului de obiecte de prestigiu provenit din stațiunea eponimă, dar sunt menționate și alte categorii de piese, precum sceptrele, toate acestea indicând, în opinia autorului, existența unei elite. În final, discuția se oprește sumar și asupra unor categorii de meșteșugari, precum olarii și metalurgii, cunoștințele tehnologice deținute de aceștia individualizându-i în cadrul societății.

Următorul capitol este dedicat diferitelor aspecte ale vieții spirituale (p. 235-254). Sunt descrise categoriile de artefacte a căror interpretare este legată de sfera religiei: plastica antropomorfă și zoomorfă, vasele antropomorfe și zoomorfe sau protomele animaliere, precum și variate obiecte antropomorfizate (în special cozi de linguri sau polonice), dar și alte piese cu un caracter cultic (măsuțe-altar sau modele miniaturale de mobilier). Tot în

cadrul acestui capitol, autorul aduce în discuție și depunerile rituale observate în câteva stațiuni ariușdene (unele dintre ele legate de anumite ritualuri de fundare a locuințelor), dar și descoperirile cu caracter funerar de la Ariușd și Doboșeni.

O atenție deosebită este acordată periodizării și cronologiei grupului Ariușd, informații expuse în cel de al VIII-lea capitol al lucrării (p. 255-282). În absența unui lot consistent de date radiocarbon, autorul se bazează, în formularea ideilor, în principal pe caracteristicile ceramicii și pe sincronismelor cu fenomenele culturale învecinate, în special cu cultura Cucuteni. Astfel, evoluția grupului Ariușd a fost împărțită în trei faze (I, II, III). Faza timpurie (I) este sincronizată, în linii generale, cu sfârșitul etapei Cucuteni A₁ și începutul etapei Cucuteni A₂, faza dezvoltată (II) ar corespunde sfârșitului etapei Cucuteni A₂ și primei părți a fazei Cucuteni A-B (în această fază încadrându-se majoritatea așezărilor cunoscute din arealul transilvănean), iar faza târzie (III) este sincronizată cu sfârșitul fazei Cucuteni A-B și începutul fazei Cucuteni B.

În *Încheiere* (p. 283-287), autorul reia principalele idei expuse pe parcursul lucrării, evidențiind aspectele de noutate aduse de realizarea primei priviri sintetice asupra grupului Ariușd.

Volumul este însoțit de o Anexă (p. 289-291), care întrunește analizele spectrografice efectuate pe o serie de obiecte de aramă provenite din siturile de la Araci, Ariușd, Murgeni, Odorheiu Secuiesc, Reci și Sândominic, de un amplu rezumat redactat într-o limbă de circulație internațională, dar și de o bogată ilustrație, situată atât în cadrul textului, dar și la finalul lucrării. La toate acestea se adaugă Lista Ilustrației, Lista Abrevierilor utilizate în text și, bineînțeles, Bibliografia cu sursele documentare citate.

Introducând în circuitul științific numeroase informații inedite sau greu accesibile din motive lingvistice, studiul semnat de Sándor József Sztáncsuj se constituie într-o lucrare de referință, completând bibliografia dedicată complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie.

Loredana SOLCAN

CORPUS NUMMORUM MOLDAVIAE-VI.1, Découvertes monétaires du Complexe Muséal "Iulian Antonescu" Bacău, éd. Viorel M. Butnariu, Editura Magic Print, Onești, 2016.

Materialul numismatic, în strânsă conexiune cu alte categorii de izvoare, oferă specialiștilor multiple posibilități de reconstituire a sistemelor monetare, a relațiilor comerciale și evoluției prețurilor din fiecare epocă, fiind relevant pentru întregirea tabloului evoluției anumitor așezări urbane și a rolului economic al acestora, precum și nuanțarea anumitor probleme de istorie politică.

Chiar dacă istoria circulației monetare nu face parte din preocupările noastre principale, am considerat necesară semnalarea apariției celui de-al șaselea volum al *Corpus*-lui

Nummorum Moldaviae consacrat colecțiilor monetare păstrate la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău, întrucât acesta răspunde unei stringente necesități de valorificare exhaustivă a colecțiilor monetare publice în vederea întocmirii unui *Corpus Nummorum*, care să cuprindă întregul spectru numismatic al teritoriul est-carpatic din antichitate până în epoca modernă.

Se cuvine să menționăm că această colecție a fost inițiată acum cincisprezece ani, până la momentul actual fiind publicate următoarele volume: *CORPUS NUMMORUM MOLDAVIAE-II. Monnaies et parures du Musée d'Histoire de Iași* (coord. Viorel M. Butnariu), Iași, Editura Vasiliana '98, 2001, 189 p.; *CORPUS NUMMORUM MOLDAVIAE-III. Monnaies et parures du Musée Départemental „Ștefan cel Mare” de Vaslui* (éd. Viorel M. Butnariu), Iași, Editura Panfilius, 2007, 168 p.; *CORPUS NUMMORUM MOLDAVIAE-IV. Monnaies et parures du Musée Départemental de Botoșani* (éd. Viorel M. Butnariu), Gura Humorului, Editura Terra Design, 2010, 170 p.; *CORPUS NUMMORUM MOLDAVIAE-V.1 Monnaies et parures du Musée National d'Etnographie et d'Histoire Naturelle de Chișinău* (éd. Viorel M. Butnariu), Chișinău; Bons Offices, 2014, 196 p. + 179 pl. CD. Cu regret,

primul volum, dedicat colecțiilor monetare păstrate la Muzeul Bucovinei din Suceava, rămâne încă în pregătire pentru tipar.

Apariția celui de-al șaselea volum din această importantă colecție se datorează efortului conjugat al unei echipe remarcabile, din care fac parte cercetători pasionați cu nume de referință în domeniul numismaticii, precum Viorel M. Butnariu (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași), Ana Boldureanu (Muzeul Național de Istorie a Moldovei din Chișinău), Gabriel Custurea (Muzeul de Istorie și Arheologie din Constanța), Elena-Lăcrămioara Istina (Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău), Delia Moisil și Cristiana Tătaru (Muzeul Național de Istorie a României din București), Corina Toma (Muzeul „Țării Crișurilor” din Oradea) și Aurel Vilcu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București). Datorită competenței și dăruirii celor amintiți mai sus s-a reușit, astfel, completarea cunoscutei serii *Corpus Nummorum Moldaviae* cu un nou volum realizat în aceeași structură prestabilită și care valorifică complet, exhaustiv și la un înalt nivel poligrafic 23 tezaure și 16 descoperiri monetare izolate. Potrivit prefațatorului, cercetătorii interesați vor avea posibilitatea să verifice informațiile cunoscute din literatura de specialitate, să își completeze bibliografia referitoare la anumite descoperiri monetare și să își actualizeze determinatoarele utilizate și, bineînțeles, să dateze mai exact anumite emisiuni monetare sau, după caz, să corecteze datările și atribuirile greșite. Prin urmare, ne este pus la dispoziție un instrument de lucru absolut necesar, având determinările verificate în totalitate, ilustrat color și care introduce materialul numismatic păstrat în colecțiile Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” în circuitul științific internațional prin publicarea acestuia într-o limbă de circulație internațională, demers care n-ar fi fost posibil fără înțelegerea și susținerea conducerii muzeului băcăuan, cât și a sprijinului financiar acordat.

În final, ne exprimăm convingerea că apariția acestui volum este încă un pas decisiv, pe care cercetarea numismatică românească l-a parcurs spre întocmirea unui *Corpus Nummorum* general și va contribui indubitabil la o mai bună cunoaștere a istoriei circulației monetare în perioada antică, medievală și modernă în spațiul est-carpatic și a aspectelor subsumate acestei arii tematice, precum și la răspândirea cunoștințelor de specialitate în rândul celor interesați de acest domeniu.

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

Constantin Bărbulescu, *România Medicilor. Medici, țărani și igiena rurală de la 1860 la 1910*, Editura Humanitas, București, 2015, 356 p.

Constantin Bărbulescu este absolvent al Facultății de Istorie și Filozofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, unde în prezent este conferențiar universitar. Acesta a obținut titlul de doctor în istorie, la aceeași facultate, în 2005 iar în anul 2011 a obținut încă două titluri de doctor, unul în sociologie (la SNSPA), iar celălalt în antropologie și etnologie (la Universitatea din Perugia).

Lucrarea este o cercetare de imagologie socială, altfel spus „obiectul central al cercetării este imaginea pe care o construiește în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o parte a elitei, corpul profesional medical, despre țăranul și lumea rurală în principal, dar și despre realitatea socială globală a României moderne în care trăiește acest țăran, în particular” (p. 13). Așa cum este precizat în titlu, perioada studiată în acest volum este cuprinsă între 1860 și 1910 dar în unele cazuri se face referire și la perioada interbelică, fiind împărțită în trei capitole: *România văzută prin ochii medicilor*, *Discursul medical despre țăran și lumea rurală* și *Cultura medicală versus cultura țărănească*.

Primul capitol este împărțit în două subcapitole: „Domnule ministru, înaintez acest raport...” în care sunt prezentate rapoarte ale medicilor de plasă, medicilor primari de județ, ale Consiliului Sanitar Superior, ale inspecțiilor sanitare, ale Serviciului sanitar al Capitalei, ale medicilor spitalelor rurale și ale medicilor de regiment. „În literatura rapoartelor, istoricul este condus parcă de mână de medicul raportor pe ulițele satelor pline de noroaie toamna și primăvara, prin curțile gospodăriilor țărănești pline și ele de noroaie și fără adăposturi pentru animale sau minuscula cameră a locuinței sale, unde iarna stau claie peste grămadă toți membrii unei numeroase familii...” (p. 73).

În a doua parte, „Amintiri din practica medicală”, sunt trecuți în revistă câțiva doctori care și-au scris memoriile, precum: Victor Gomoiu, C. D. Severanu, Vasile Bianu, Nicolae Krețulescu, Zaharia Petrescu, N. Burgehele ș.a. Memorialistica medicilor, în acest caz, „este orientată pe

individ, pe locul și destinul său în corpul profesional al medicilor din care face parte și în cadrul căruia își trăiește toată viața.

În al doilea capitol al lucrării, „Discursul medical despre țăran și lumea rurală”, sunt tratate câteva subiecte privind: igiena corporală și vestimentația, igiena locuinței și a gospodăriei, alimentația și alcoolismul, bolile specifice populației rurale și degenerarea rasei. Referitor la igiena corporală și vestimentație, țăranul în ochii medicilor era „o ființă mizerabilă în pielea sa” iar doctorul Constantin Popescu, la sfârșitul secolului al XIX-lea, remarca că: „Baie generală niciodată nu fac, nici femeile, nici bărbații, și aceștia nu se spală decât excepțional” (p. 78); totuși, unii dintre ei „nu se spală decât o dată pe săptămână, duminica, dar și atunci dau cu puțină apă pe obraz și pe mâini” (p. 81). Această stare era generată de lipsa băilor și a săpunului. Totuși în acele vremuri s-a încercat construirea unor băi publice dar și acestea au fost, în mare parte, deturnate de la destinația lor inițială, clădirile fiind folosite în alte scopuri.

Vestimentația era prezentată ca fiind „defectuoasă” și „în marea lor indolență, țăranul nu își protejează corpul iarna, în schimb, o face în exces vara” (p. 90-91), iar unele piese erau condamnate de medici deoarece erau moștenite din vremuri demult apuse, fiind incomode și nepractice. Modernizarea vestimentației se produce pe parcursul secolului al XX-lea iar odată cu aceasta se generalizează consumul de pâine din grâu iar țăranul nu va mai putea fi numit *mămăligar*.

Locuinței i se acordă o atenție specială fiind încadrată în două categorii: bordeiul și locuința de suprafață. Majoritatea doctorilor au descris modul cum era construită și cu ce era dotată. Primele descrieri ale bordeiului au fost făcute de consulul Raicevich la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Majoritatea descrierilor arată locuința ca fiind „mai întodeauna cu totul insalubre, primitive” iar oamenii „locuiesc în condiții mai rele ca zulușii”(p. 98). Sunt și unele excepții, care nu privesc bordeiul ca fiind cea mai neigienică locuință dar unul ars bine poate fi superior caselor de suprafață, după cum credea doctorul C. I. Istrati. S-au făcut și unele clasificări ale lor, după numărul de camere (maxim 6) sau clasificarea etnografului Gheorghe Focșa în bordeie primitive, în zona de nord a Olteniei și evaluate în zona de sud a aceleiași regiuni. Au fost făcute și câteva recensăminte: astfel la 1859 erau 3297 de bordeie în orașe și 84998 în mediul rural, iar la 1912 mai existau doar 30672, în mediul rural și urban. În statisticile vremii casele sunt clasificate în funcție de materialele de construcție (cărămidă, piatră, lemn, vâlătuci, nuietele cu lut și chirpici) și după numărul de camere.

Tot în capitolul al doilea al lucrării, o altă temă tratată este cea privind igiena alimentației, este descrisă de Ion Ionescu de la Brad și de medicii: Constantin Caracaș, C. I. Istrati, Nicolae Manolescu, Nicolae Lupu, P. Cazacu, A. Urbeanu, G. Proca, Iacob Felix, Gheorghe Crăiniceanu ș.a. Ei descriau alimentația țăranului ca fiind deficitară, cu puține substanțe nutritive, ceea ce îi slăbea organismul iar bolile se produceau ușor. Țăranul nu cunoștea valoarea nutritivă a alimentelor și nu era capabil de a gestiona resursele alimentare și financiare pentru a își îmbogăți regimul alimentar. Pe lângă acestea, alimentele erau fabricate și depozitate în condiții improprii, ceea ce ducea la alterarea lor iar pentru combaterea acestei probleme, în 1895, a fost adoptat *Regulamentul asupra privegherii sanitare a fabricațiunii alimentelor și băuturilor și a comerțului cu alimente și băuturi*. O altă cauză a dezechilibrului alimentar, în opinia medicilor, era generată de post. O soluție pentru rezolvarea acestei probleme era împrumutarea și educația țăranilor, educația fiind văzută ca un remediu al „relelor igienice” ale populației rurale.

O altă temă prezentată „Este alcoolic românul? sau despre igiena băuturilor alcoolice” care la sfârșitul secolului al XIX-lea reprezenta o frică la nivelul întregii societăți și nu putea fi controlată prin măsuri normative și raționale. Toți doctorii și învățătorii, în anul 1899, credeau că alcoolismul era un pericol social pentru România. Doctorii au încercat să definească alcoolismul ca fiind: „o boală cronică”, „un total de afecțiuni produse prin abuzul de băuturi spirtoase, foarte variate prin natura lor” sau „o stare de intoxicare a organismului prin alcool” (p. 172). Tot în această perioadă, s-a încercat întocmirea unor statistici privind numărul alcoolicilor din țară.

Împotriva acestui flagel au apărut mișcările antialcool, s-au făcut studii, apare revista *Antialcoolul*. *Organul Ligii antialcoolice, secțiunile Iași-București*, și a fost reglementat, prin Legea sanitară, modul de preparare a băuturilor spirtoase.

O altă temă dezbătută este cea despre „Pelagra, flagelul țăranului nostru sau despre nașterea unei maladii”. Aici autorul prezintă debutul bolii în țările române, care s-a petrecut odată cu introducerea porumbului în alimentația țăranului. Aceste cazuri au apărut la populația săracă care consuma în mod permanent porumb iar pentru a combate boala s-au încercat unele măsuri precum înființarea unor spitale și azile de pelagroși, insuficiente însă. Această boală a dispărut în a doua jumătate a secolului al XX-lea odată cu dispariția marilor focare de sărăcie.

În ultimul subcapitol, „Degenerarea rasei și pieirea neamului sau despre spaimele demografice”, este tratată problema demografică care a fost dictată de

contextul social și politic al vremii, adică în timpul când problema evreiască era un subiect curent iar statisticile arătau supranatalitatea evreilor și supramortalitatea românilor. După 1880, mortalitatea, în viziunea medicilor, era provocată mai ales de boli (pelagra), iar la începutul secolului al XX-lea apare problema mortalității infantile. Aici sunt arătate diverse descrieri ale medicilor privind starea de decadență a țăranului român, provocată de boli, alcoolism, sărăcie și lipsa educației.

Ultimul capitol al lucrării, „Cultură medicală *versus* cultură țărănească”, este împărțit în două subcapitole: „Puterea culturii medicale: legi noi la oameni vechi” și „Cultură medicală și cultură țărănească la mijlocul secolului al XIX-lea în Principate: cazurile Marin Vărzaru și Stoian Buruiană”. În primul subcapitol este tratată legislația sanitară adoptată în România între 1874 și 1910, neaplicarea ei la nivelul întregii țări și necooperarea țăranilor cu medicii. Autorul lucrării menționează că „legislația sanitară pare mai degrabă un proiect pentru România modernă decât o normă [...]” (p. 299). În al doilea subcapitol este descris modul cum autoritățile au luptat împotriva vindecătorilor fără studii în domeniul medical. Odată cu înmulțirea numărului de medici s-a observat că vindecătorii au început să piardă teren, împotriva lor fiind introduse și unele sancțiuni (amendă sau închisoare până la 6 luni).

Constantin Bărbulescu, prin această lucrare, ne-a introdus în lumea rurală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea din Vechiul Regat, cu toate problemele ei de ordin social, economic, medical etc. așa cum au fost ele culese de medicii care au lucrat în diverse localități ale țării. Din bibliografia consultată de autor reiese că medicii au tratat diverse teme ale vieții cotidiene ale țăranilor români fiind, în același timp, etnologi și sociologi. Această lucrare este utilă celor care sunt interesați de istoria medicinei în România iar pentru etnografi este o bună sursă de informații. Multe din descrierile redată în carte, fie și fragmentar sunt repere clare pentru istoria mentalităților de la cumpăna celor două veacuri (XIX-XX), a două clase „antagonice”, și ar trebui să reprezinte o bază pentru orice efort de reconstituire a epocii.

Cosmin NIȚĂ

R. G. Collingwood, *O autobiografie filosofică*, cu un studiu introductiv de Stephen Toulmin; traducere din limba engleză Florin Lobonț și Claudiu Mesaroș; prefață la ediția română James Connely; postfață Florin Lobonț; Editura Trei, București, 1998, 189 p.

Autorul cărții prezentate aici a făcut parte dintre puținii „rebeli” ai elitei intelectuale a Universității din Oxford în perioada dintre cele două războaie mondiale, neputându-și adapta gândirea la nici unul din curentele care funcționau atunci în gândirea oxfordiană: realismul și idealismul. A avut o temeinică pregătire ca arheolog, începută încă din adolescență pe șantierul condus de tatăl său. Nu întâmplător, publică lucrarea *Roman Britain and the English Settlements*, în 1936, și coordonează publicarea inscripțiilor din Britania romană activitate pe care, în 1938, o încredințează lui R. P. Wright. A lucrat îndelung la un amplu proiect, *The Principles of History*, pe care nu a reușit să-l finalizeze din cauza unei suferințe medicale. A studiat teme de antropologie, folclor și magie. Filosofia politică, domeniul de căpătâi al lui Collingwood, s-a structurat pe temeiul istoricismului și relativismului. El mărturisește că „Munca mea de o viață, văzută de la vârsta de 50 de ani, a fost în principal o încercare de a realiza un *rapprochement* între filosofie și istorie” iar „...filosofii să înțeleagă că obiectul gândirii lor este istorie și să reflecteze asupra lui în așa fel încât să nu contravină standardelor contemporane ale gândirii istorice” (p. 97). După cum lesne se poate constata, din ultimul citat – cel puțin – prim-planul sistemului de gândire îl acordă, și acest autor, Istoriei.

Pentru cei ce încearcă să slujească istoriografia, *Autobiografia* lui Collingwood ar trebui să reprezinte o lectură de început, de inițiere. Demonstrațiile pe care le face pentru a ajunge la încheieri generale privind crearea unui sistem de gândire istoriografică ar înlătura multe din frământările și ezitățile care sunt încercate de cei ce vor să-și închine efortul intelectual muzei Clio. Este edificatoare următoarea încheiere – relativ simplă: „Istoria nu înseamnă a cunoaște ce eveniment îi succede altuia. Înseamnă a te pune în locul oamenilor și a gândi tu însuși dacă felul în care ei s-au comportat a fost cel optim” (p. 81).

Utile, lămuritoare și convingătoare sunt și demonstrațiile – uneori surprinzătoare, prin asocierea de idei – care l-au condus spre abordarea muncii arheologice: „Munca mea arheologică mi-a întipărit în minte [...] credința în importanța «activității interrogative» în cunoaștere” (p. 58). „Activitatea interogativă” nu este nouă; Collingwood ajunge, pe alte căi, la

---

acea „artă maieutică” atribuită, prin Platon, lui Socrate. Pe mulți poate i-ar surprinde actualitatea unei maniere de gândire atât de vechi. Autorul merge spre concretizare – dar în „sens invers” – în demonstrația sa: „Dacă în timp ce sapi spui doar «Să vedem ce găsim aici», nu înveți nimic cu excepția unor lucruri pur întâmplătoare [...]. Ceea ce afli nu depinde numai de ceea ce găsești în săpături, ci și de întrebările pe care ți le pui” (p. 53). Demonstrația sa continuă cu exemple concrete privind realitățile romane din Britania.

Dacă se mai adaugă, la cele expuse mai sus, și opiniile autorului privind organizarea generală a cercetărilor arheologice într-o societate și sublinierea importanței acestora precum și parcursul lui R. G. Collingwood de la arheologie la filosofia politică, cu siguranță se obține o soluție de lectură utilă atât pentru cei ce se consideră „profesioniști” cât și pentru amatorii de istoriografie.

Costică ASĂVOAIE